

III. Публікації.

ФЕДІР ПОТУШНЯК

СУСІДНІ НАРОДИ В СВИТОГЛЯДІ УКРАЇНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ

Кожен народ знає себе, вирізняє себе як цілісність. Водночас він добре знає свої особливості, що сформувалися в його часовопросторовій екзистенції, відокремлює себе від інших рас і етносів [1], зокрема своїх сусідів та тих, з якими живуть разом. Найкраще це виражається в поетичних словесних образах, анекдотах, піснях, а не в поняттях. Вони розкривають характер народної душі. Найкраще вона розкривається в народному гуморі. Народ легко розрізняє своїх від чужих як за зовнішніми ознаками, так за психологічними, соціальними, релігійними та ін. рисами. Ці знання набувалися в результаті трудового досвіду.

Мало який народ чи окрема його частина, що населяє таку малу територію як Закарпаття, зазнав стільки еміграційних та історичних впливів, був би розділений гірськими хребтами на групи так як наш. Це значною мірою вплинуло на розвиток особливостей характеру українців Закарпаття. Тут, що не річкова долина, то новий спосіб життя. А на Гуцульщині навіть кожне село має свої особливості. А вони, як і всі народи [2], почувують себе паном у себе вдома, мають свій світогляд, почуття власного "Я", гордяться своєю культурою. Загалом погляди на себе і на інші етноси [3] складають велику частину народного світогляду. Свої відмінності від інших народів чи інших етнографічних груп [4] власного народу, найповніше відображаються в піснях, анекдотах, приказках, прислів'ях і т. ін.

Природно-географічні умови завжди мали чималий вплив на матеріальну і духовну культуру, психологію і характер як окремих етнографічних груп [5] так цілих народів. Природно-географічні чинники створюють сприятливі умови для розвитку форм суспільного устрою, або ж вони впливають на його консервацію. Ці проблеми мають ретельно вивчатися як етнографами, так і соціологами. Водночас, спираючись на об'єктивні дані, перед усім на характер господарства і матеріальної культури, дослідник не має випускати з поля зору й того, як народ сам поділяє себе [6], як він сприймає своїх сусідів.

Три народи постійно привертали до себе увагу українців: Закарпаття: мадяри, жидаї [7], цигани, а крім них – частково поляки, румуни та ін. Перші (мадяри) межують з етнічною територією українців, мають з ними прямі контакти. Два інші (жидаї і цигани) живуть з українцями разом на одній території, але їм чужі, жидаї – релігією, цигани – кольором шкіри.

Мадяри.

Мадяри у світогляді нашого народу є заможними людьми, багатими і у всіх соціальних аспектах стоять вище за русинів. Тому часто русини ставлять їх у приклад. За модерно збудовану в селі хату кажуть: "ого, це мадярська хата". Коли хтось добре газдує, то кажуть: "газдує як мадяр". Добрий віз сіна – це "мадярський віз сіна" і т.п. За чоловіка, що незалежно й гордо йде по вулиці кажуть: "йде як якийсь мадяр". Все мадярське вважалося русинами кращим: мадярський плуг, борона, воли, пшениця, вино і т.ін. Часто слово "мадярський" означає "ліпший". Тому у наших русинів помітне бажання пристосуватися до мадярської культури, прагнуть вони переселитись на рівнину. Засвоєння мадярської культури стосується переважно господарського життя. Нашої міської культури не мавемо, вона мадярська. Хоча чехи соціально і політично стояли вище за русинів, посідали більшість урядових посад, були носіями культури західної цивілізації, але вони не викликали у селян такого інтересу як мадяри. Русини не прагнули стати подібними до чехів. Їх не приваблювали високі матеріальні умови життя чехів, їх цікавив і збуджував високий дух.

Релігійно і духовно русини вважають себе значно вищими за мадяр. Мадяр – невірний, не шанує бога, грішнить, паскудно лається, а головне – не дотримується постів, яких строго дотримуються русини. Мадяр запальний, схильний до гулянок, бійок і т.ін. Мадяри й тілесно слабші за русинів: "де один русин, там треба двох мадярів чи сто жидів". Безбожну людину у нас називають "мадяром". Мадяри сприймаються як пани, такими визнавали їх наші русини.

* * *

Поніс мадяр гаразд.

Коли Бог ділив землю і гаразд, то виголосив, щоб всі люди зібралися на поляну. Неборак русин хотів бути щасливим і прийти першим. Встав він рано та поки знайшов волоки,

помився, помолвився перед образом, наварив токану [8], попозерав на сонце, а воно вже геть піднялося. Він собі каже: "час трохи відпочити". Після цього він поплівся на поляну за гараздом. Приходить, а там уже нікого не має, сам Бог збирається йти. Побачивши русина він його спитав: "а де ти був, мадяр уже поніс гаразд. Я хотів дати тобі найліпше, але мадяр випередив тебе. Дістанеш те, що ніхто не хотів взяти". І дав Бог русинові гори. "Та най буде" – каже русин і ліниво почухав потилицю та поплівся з палицею додому, бо вже геть, геть було пізно.

Мадяр і п'ятниця.

Русин попасував овець на полянці, розклав вогонь з ріща, пече картоплю і, знявши "капичю", молвився пошепки. Підходить мадяр з батоном у руках і питає: "Що ти робиш небоже?"

– А крумпельку [10] печу, бо днись п'ятничка божа.

– П'ятниця! А що там якась стара п'ятниця, коли в тебе достатньо сиру і молока... Я би не мучився, не постив, палицею накірвав би її. Ти лише покажи мені її, а я батоном нашмагаю та накіряю її.

– "А там у душі" – показав русин на товстого пня... і дала пече картоплю.

Мадяр гордо підійшов до пня, постукав держаком батога раз, вдруге, наладився бити й чекає. З дуба висунувся старий ведмідь, вхопив мадяра і почав ним кидати в різні боки. Мадяр побачив, що це не жарти й каже: "Солодка п'ятничко лише відпусти мене, я все буду тебе постити, ще й суботу захоплю". Від того часу мадяри деколи і в суботу постять.

Цигани.

З народів, які живуть поруч з нами привертають увагу цигани і жидаї. Цигани стали об'єктом народного гумору, але ніколи не були об'єктом ненависті. Вони не люблять працювати і дотримуватись прийнятих порядків, пристосувались до загального способу життя. Щоб вижити вони пускаються на різні хитрощі. Але хитрощі ставлять їх у смішні ситуації. Цигани з них викручуються, або все зводять до смішного. Тому і не приписують їм гріха, бо смішне ніколи не карається, хоча і впливає з гріха.

* * *

Циганин у капусті.

Темної ночі пішов циганин красти капусту до чужого городця. Коли блисне, він хап, хап головку і в міх. А коли заgrimить, налякається, ховає голову в копицю і каже "Блисни, блисни боже – тобі половина, мені половина". Побачив це господь, підкрався і тріснув його палицею. Циганин закричав і глибше залізаючи в копицю витукнув "Який ти боже злий, я фіглюю, а ти б'єш".

* * *

Цигани живуть як окрема ізольована група народу. З українцями вони постійно спілкуються, але одружуються з ними рідко. Рідко коли хтось візьме заміж циганську дівчину, навіть тоді, коли у неї один з батьків українець. За циганина вийде заміж лише така українська дівчина, яку ніхто інший не хоче взяти. Статеві стосунки між циганами і русинами трапляються дуже рідко.

Цигани поділяються на "шатрові" і осілі, або "валькові". Перші – кочовики, які ставлять свої шатра на зарінку [11] чи толоці [12] за селом. Звідти вони йдуть у село ремонтувати бляшані корита і посуд, виготовляти ключі, лопати-смітцячки, продавати свердла, дзвоники. Їхні жінки мечуть на карти, продають голки, шітки і т. ін., найчастіше все це вони міняють на продукти. Звичайно вони мають свій особливий циганський одяг. Забавним для місцевих русинів було те, що вони говорять по-нашому.

Побувши два-три дні на околиці села, вони зникають, бо для них немає більше роботи. Вони від'їжджають на своїх возах. Циганське шатро – середньосвропейське з прикривкою для входу. Їхні вози мають "герньови" – зігнуту півциліндром плетену рогожу, що кріпиться над возом на каркасі з жердок. Світають цигани смолоскипами. Закарпатські українці-возарі перейняли від циган як рогожі так і смолоскипи.

Валькові цигани – осілі. Звичайно вони живуть за селом, або на зарінку у невеликих нашвидко збудованих кучах. Це звичайна примітивна хатина з вальків, інколи з сінями. Валькові цигани звичайно займаються ковальством. Це їхнє привілейоване заняття. Для українців заняття ковальством вважалось ганьбою. Циганські ковалі мали шгучні ковальські міхи, а інструменти –

це молот, кам'яна чи залізна бабка. Їхні вироби ще й нині можна знайти на горищах (мало вигнуті серпи, залізні кілки і т. ін.). Іншим їх заняттям є метання вальків. За селом вони накопували глини, поливали водою і змішували з насіченою соломою, перекопували мотиками і місили ногами. Вимішену глину кладуть у дерев'яні форми і різким рухом висипають на землю ("мечуть вальки"). Сухі вальки складають на купи і покривають соломою, щоб захистити від дощу. Коли роботи не має, циганки ходять по селу і "просять" (не жебрають), міняють серпи, голки та інше на продукти. Осілі цигани не займаються ні бляхарством, ні картярством. До землеробства вони не беруться, навіть малих городчиків біля їх хатин не побачимо. Лише ті, що одружилися на русинках поволі привчаються до землеробства. Водночас цигани – сільські музиканти. Але навіть осілі цигани до місця свого проживання не прив'язуються. Вони прив'язуються лише до певної циганської групи чи певної околиці. Лише ті з них, які стали майже офіційними сільськими ковалями витримують проживати в одній місцевості до старості. Вони навіть своїх жінок-русинок лишають і втікають мандрувати.

Цигани кількох сіл мають свого начальника. Вони його слухаються твердо. Подружжя у них не тривке, хоча шлюб укладається і в церкві.

Із звичаїв у них найпримітніші хрестини. Цигани радо кличуть за кумів багатих людей, бо ті більші дарунки підносять. У свою чергу багаті русини радо йдуть в куми, бо вірять що це принесе удачу. Циганське весілля нагадує наше. У похоронах привертає увагу сильний плач за померлим. На гріб несуть різні страви. Там пригощаються і на гріб померлого виливають стільки склянок горілки, скільки самі випивають. Хату, в якій померла людина цигани залишають пустою. Тому вони й не будують капітальних хат.

* * *

Циганин-єпископ.

Йшли два валантерощі [13] дорогою, бачать циганина з міхом і кажуть йому: "Гей, море, хочеш бути єпископом? – Як не хотіти, коли ще я таким паном буду – каже циганин".

Валантерощі одягли його мов єпископа, посадили на великий віз і везуть із села в село. Народ йому руки цілує, бо то єпископ. Коли стемніло, привезли його до одного багача і попросилися заночувати.

Багач прийняв єпископа на ніч, ще й велику гостину поставив, всіх спати поставив у постелі, а сам спав на лавині. Валантереші вночі покрали все, що хотіли. Хай терпять за них циганин. Вранці газда проснувся, розпалив вогонь, пішов до комори взяти сала, щоб приготувати єпископу сніданок. Гляне, а салові й гадки не має. Розсердився газда, підійшов до єпископа і почав на нього кричати:

“А то Ти такий єпископ, що із злодіями водишся та сіно крадеш...”

Циганин зрозумів, що сталося і спокійно каже: “То ти не знаєш у чому справа? То я віддав сало до церкви освятити! А чого ти ще не там? Запрягай коней для мене, а сам біжи на дзвінницю дзвонити як я буду підіджати. Газда запряг коней, побіг на дзвінницю дзвонити”. Циганин сів на воза і втік з ним і кінсьми.

Циганин у церкві.

Цигани ніколи не ходять до церкви. Одного разу, у великодну п'ятницю, коли священник проголошував проповідь, пішов він до церкви. Священник проголошував: “Ісус Христос терпить страшні муки. Жиди спіймали його, мучають, катують і сміються з нього...”. Циганин не міг байдуже слухати розповідь про муки Христа і вийшов із церкви. Цілий рік він не ходив до церкви. Знову прийшов до церкви у великодну п'ятницю. Знову він потрапив на проповідь про муки Христа. Священник говорив, що жиди, вимучивши Христа, розіп'яли його на хресті і від великих мук він помер на хресті. Циганин, почувши це, сердито і голосно сказав: “Так йому й треба! Чому йшов туди, коли знав, що жиди його не люблять. А він і цього року пішов до них”. Він повернувся і вийшов з церкви.

Циганський кінь і паша.

Ранньої весни циганин купив коня. Сіна він не мав, але ще й паші не було. Кінь голодав і дуже схуд. Циганин взяв кліщі і почав витягати пашу із землі. Та дарма. Паша не росла. Тим часом кінь від голоду здох. Зразу ж прийшла тепла буря, загриміло, випав теплий дощ. Паша почала швидко зеленіти і рости. Циганин взяв у руки клепач [14] і почав ним товкти пашу в землю примовляючи: “Тепер вже можеш шовкова трава не рости, коли мій кінь здох!”

Циганин і піст.

Циганин пішов до священника і питається: “Пане превелебний! Чи можна в піст їсти те, що з пушання залилося за зубом?” Священник відповів: “Можно. Це не є гріхом”. Циганин на пушання прив'язав шовдарь [15] на нитку і зав'язав до зуба. Так він ляг спати. Вранці він собі сказав: “Цей шовдарь можна їсти і в пості, бо він з пушання залився за моїм зубом”.

Як циганин груші крав.

Циганин вночі пішов красти груші. Було дуже темно. Йшла буря, блискало. Циганин примовляв: “Блисни, Боже, блисни! Дам ти груш!” Як накрив груш і зіпз з дерева, то й каже: “Ой, хоч блискай, хоч не блискай, не дам я тобі груш, ні одну! Йди і нарви собі!”

Цигани й пори року.

Була люта зима. Цигани замерзли, аж посинівши від студені вони весело танцювали перед своїми шатрами. Питається їх чоловік: “Чому так веселитесь, коли для вас найлютіша зима?”

Цигани відповіли: “Веселимося, бо за зимою прийде літо”. Улітку, коли було тепло, цигани ходили зажурені. На запитання, чому вони такі зажурені при такій гарній і теплій погоді, вони відповідали: “Бо за літом зима буде!”

Циганин в копиці сіна.

Йшов циганин полем. У дорозі його застала буря. При дорозі стояла копиця сіна. Циганин спрягав голову в сіно, а ноги й тіло були на дощі. У тім напрямі йшли люди. Помітивши циганина, вони йому й кажуть: “Цигане! Та чому не сховася увесь в сіно?” Циганин відповів: “А ноги й тіло най грім б'є, аби голові нічого не було”. На те надійшов господар сіна з вилами в руках. Як побачив цигана в сіні, ударив його вилами по ногах з усієї сили. Циганин, не витягуючи з сіна голови, вигукнув: “О, ти боже не фіглюєш [16], а таки б'єш!”

Циганин і господарь.

Циганин підійшов до багатого господаря і питається: “Пане газдо! Скільки би коштував кусник золота великий як кінська голова?”

Богач подумав, що циганин має такий кусник золота і йому вдасться видурити його. Він запросив цигана до себе, добре його пригостив. Після цього він і каже: "То покажи, цигане, своє золото!" Циганин: "А я його не маю! Я лише хотів знати, скільки б воно коштувало, якщо б я його мав".

Циганин у кума в гостях.

Кум запросив циганина на гостину. Кума першою на стіл поставила найгіршу страву, потім кращу, далі ще кращу, а насамній кінець – найсмачнішу. Циганин найвся найгіршою страву, а коли прийшла черга до найсмачнішої, то вже не міг їсти. У розпачі циганин і каже: "О, кумо, кумо! Знаєш приправити страви, але не знаєш їх подати!"

Циганин і лошатко.

Йшов циганин на ярмарок. Син його питається: "Даді! [17] Що мені купиш на ярмарку?" – "Красне лоша" – відповів циганин. Циганчук радісно вигукнув: "О, що буду ним їздити! Зранку до вечора буду його ганяти!" Старий циганин розсердився, розкричався: "О, то ти хочеш знищити лоша!" І сильно побив сина, хоч лошати ще не купив.

Циганин і диня.

Циганин пішов на ярмарок. Тут він побачив, що господар продає дині. Він до того ніколи не бачив їх, а тому запитався: "Газдо! Що то продаєте?" Господар у відповідь каже: "То такі яйця, з котрих можна висидіти лошатко". Циганин зрадів і купив одну диню. Сів на диню, а циганці наказав приносити їсти. Одного дня циганка спізналася з обідом. Циганин розсердився і кинув диню вниз по схилу. Диня карбуляючися наскочила на куц. Злякавшись, з корча вискочив заяць. Циганин сильно пожалкував за свій вчинок, бо думав, що то з дині вискочимо мале лошатко. Він думав, що якби сидів на дині ще кілька днів, то воно би виростло і не втекло від нього.

Циганка і син.

Циганка-вдова питається свого жонатого сина: "Сине! Кого більше любиш, мене чи свою жону?" Син відповів: "Вас так люблю, як вогонь, а жону – як мед". Циганка образилася на сина. Одного холодного дня пішла вона в село щось міняти.

Син розклав великий вогонь і поклав біля нього кухлик з медом. Зайшла промерзла мати. Син просить, щоб вона йшла їсти меду. Циганка побігла до вогню і сказала: "Почекай най трохи розігріюся". На те циганин відповів: "Бачите мало, що вогонь ліпший за мед!" Так циганка пересвідчилася в любові сина.

Циганчук в школі.

Було видано розпорядження, що й циганські діти мають ходити до школи. Циганка привела свого сина і питається: "Пане вчителю! Чи буде з мого сина староста?"

– "Буде, буде, лише хай вчиться!" – Відповів учитель.

Другого дня прийшла циганка і питається: "Чи буде з мого сина нотаріш?" [18]

– "Буде, буде, лише хай учиться!"

Третього дня знову прийшла циганка і питається: "Чи буде мій син "солгобирув"?" [19]

– "Буде, буде, лише хай учиться!"

Так циганка приходила щодня і все вищим паном хотіла бачити свого сина. Потім прийшла і каже: "Пане вчителю! Я дійшла висновку, що мій син, хоч яким би паном не був, залишиться циганином. Я би хотіла, щоб він був найбільшим паном у світі. Чи буде він ним?"

Вчителю надобла циганка і він їй відповів: "Не буде!"

На то циганка сердито взяла сина за руку і повела зі школи промовляючи: "Ти й так лише циганином зостанешся!"

Циган на косовиці.

Циганин найнявся косити від білого дня до ночі за одну торбу (тайстру) пшениці. Він косив до вечора, а вечером хотів йти додому. Якраз зійшов місяць на небі і почав добре світити. Господар каже: "Ти куди, токма [20] була косити до ночі. А тепер ще не ніч, бо зійшов місяць, а він брат сонця.

Циганин не відказався косити доти, доки місяць не заховався. Тоді циганин пішов до дому, розпорів низ тайстри [21] і пришив до неї міх. Так прийшов за платнею – "тайстрою пшениці". Господар сипле в тайстру пшениці і не може досипати, а тоді вигукнув: "Гов цигане! Ти міх держиш, а не тайстру! А яка була у нас токма". На то циганин відповів: "Газдо! Міх є братом тайстри, як місяць є братом сонця! Та ти лише сип". Що було робити, газда мусів насипати повний міх пшениці.

Найм за їжу.

Циганин найнявся на день роботи за одну їжу. Вранці з'явився в господаря на сніданок. Коли поснідав, то й промовив до господаря: "Пане газдо! Я такий робітник, що зник працювати без перерви з ранку до вечора. Щоб не тратити час на обід, дайте й полуденок".

Господар зрадів, що знайшов такого доброго робітника. Як циганин добре пообідав, то й каже господареві: "Пане газдо! Я увечері не буду йти в село, а піду зразу додому, бо буду дуже натруджений. Най я вже й повечеряю".

Господар дав і вечерю. Як циганин повечеряв, перехрестився й каже: "Бувайте здорові! Я вже йду додому, бо після вечері і мій дід ніколи не робив!" І пішов додому. А господар лише почувач потилицю, що циганин так його обманув.

Голодні цигани.

Цигани найнялися на роботу за харчі. Господар сказав, що вони мають приправити собі посудину для їжі. Вони прийшли з ложками. А господар приніс один будз [22] сиру. Ножів цигани не мали, а тому залишилися голодними. Другого дня вони взяли вже ножі. Та господар приніс фасолевий суп ("фасолі сербати"). Так цигани залишилися голодними й другий день.

Циган море,
Не йди в поле,
Бо там терен,
Та тя вколе.

Циган море,
Дараб соли,
Гррррр!
Беруть клібаню в рот і кажуть гррр.
(Так дразнять циган).

Кожний циганин свого коня хвалить.

Циганин і циганка приносять до хижі щастя. Коли циганка, або циганин перейдуть комусь дорогу, то подорожуючий буде мати щастя.

Циганська коляда (Колядують, щоб висміяти циган).

Го, миндер, миндер,
На припечиндар,
У кандер.
У кандер миндер,
На припенчиндар,
На танжер.

Го, наша "бабка",
То наша манка,
У кандер,
У кандер миндер і т.д.

Гой, то наш клепач,
То наш годовач,
У кандер.
У кандер миндер і т.д.

Го, наші кліші,
То наші вівші,
У кандер.
У кандер миндер і т.д.

Го, наші дзвони,
То наші сири,
У кандер.
У кандер миндер і т.д.
Наші мотузи,
Самі ковбаси,
У кандер.
У кандер миндер і т.д.

Та то наш престул,
Із самих книшу,
У кандер.
У кандер миндер і т.д.
Унесла мама,
Унесла мама,
Горнець під граба.
У кандер.
У кандер миндер і т.д.

Прийшов горобець,
Кинув у горнець.
У кандер,

У кандер миндер і т.д.
Прилетів яструб,
У горнець застряг.
У кандер,
У кандер миндер і т.д.

Прийшла ворона,
Промерла до дна.
У кандер,

У кандер миндер і т.д.
Прийшла сорока,
Взяла з під бока.
У кандер,
У кандер миндер і т.д.

* * *

Вінчвання після коляди:
Го, гу, лу, лу, лу.
Го, гу, лу, лу, лу...
(до безконечності).

Жиди.

Жиди з релігійного і соціального боку стоять щодо русинів дуже далеко, навіть сприймаються русинами якоюсь мірою вороже. Вони часто говорять: "В жиді не є душі, лише пара".

Все, що є недосконалим приписується жидові: невдалі руки і слабке горбате тіло – це "жидівське тіло". Невдала робота також "жидівська робота". Слабий кінь також "жидівський кінь". Жид не вважається за чоловіка, тому ганьбитися його немає чого. Саме тому русин радо звертається до жиди, коли щось таємно продає чи зичить від нього грошей. Якби жид не був одягнутий чи багатий він лише Гершко, Шльома, Ицько і т.п., а до того ще й гідкий, пейсликач, пархач: "Жид хоч і по панськи одягнеться, а все жидом вонить".

В оповіданнях, анекдотах та ін. жид виступає пристрасним лише до грошей і гешефтів, лякливим, схильним до шахрайства, але глупим, хоч і знає рахувати. Такими жиди виглядають у нашій літературі.

Водночас жиди в багатьох справах вважаються розумними. Русин з жидом у торгівлі не стане конкурувати,

не керується його порадами, вважає його в торгових справах дуже спритними. У цих справах русин визнає перевагу жиди над собою.

Таке відношення до євреїв слід шукати в релігійній ненависті, яку поширювала церква. Вона називала їх лихварями і судила безпошадним судом.

* * *

Жид, русин і три цигани.

У жидівській корчмі загуляли три цигани, а платити не мали чим.

Жид-корчмар й питає їх: "Ну хто з вас мені заплатить! А, не маєте чим. То дам вас арештувати і обдери вас".

Цигани подумали і кажуть: "Ми зав'яжемо тобі очі, а кого спіймаєш, той і заплатить. Ми так забожимося... Такий циганський звичай".

Жид дав зав'язати собі очі і почав ловити. Тим часом цигани втекли. Русин, що сидів у кутку корчми також захотів обнахрувати жиди. Дався він зловити жидові. Жид розв'язав очі і почухався, бо циганів уже не було. А русин каже: "Не журися Мошко! Тут стратиш, а там виграєш! Дай мені два погарчки і я тебе обстрижу, ще й борідку підрижу, бо я "борбіль" [23]. Жид дав русинові випити, а той почав його стригти. Згодом вхопився за кивеню і каже: "Гоп! Забув бритву в сусіда. Схопився і побіг, більше не повернувся". А жид зостався під суботу з недостриженим волоссям і без грошей.

Бачите, які жиди розумні!

Примітки.

Неопублікована стаття Ф.Потушняка "Сусідні народи в світогляді нашого народу (19 сторінок машинописного тексту в 1,5 інтервалі) зберігається в домашньому архіві родини вченого. Опрацьовано і подано її до друку та коментарі до неї підготував Михайло Тиводар. Готуючи статтю до друку, ми зберегли термінологію, етніми і етніконіми, якими користувався її автор. На основі аналізу тексту і мови статті, ми прийшли до висновку, що вона була написана в 1943 чи 1944 році, а передрукована значно пізніше, очевидно десь наприкінці 1940-вих років.